

2. Levenec' A. Je. Psychologichni osoblyvosti stanovlennja zhyttjevoi' perspektyvy v junac'komu vici : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk: spec. 19.00.07 «Pedagogichna i vikova psihologija» / A. Je. Levenec'. – Kyi'v, 2006. – 23 s.
3. Leont'ev D. A. Test zhiznestojkosti / D. A. Leont'ev, E. I. Rasskazova. – Moskva : Smysl, 2006. – 63 s
4. Puzyrevich N. L. «Shkala jekzistencii» A. Ljengle, K. Orglera kak instrument dlja izmerenija jekzistencial'noj ispolnennosti zhizni podrostkov / N. L. Puzyrevich // Psihologicheskij zhurnal / Belorusskij gos. ped. un-t im. M. Tanka. – Minsk, 2007. – Vip. 3. – S. 24-37.
5. Reva M. M. Osoblyvosti zhyttjevoi' perspektyvy v pidlitkovomu ta junac'komu vici / M. M. Reva // Psihologija i osobystist' / In-t psihologii' im. G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny, Poltav. nac. ped. un-t im. V. G. Korolenka. – Kyi'v-Poltava, 2015. – Vyp. 2 (8). – Ch. 1. – S. 126-139.
6. Sydorenko O. P. Filosofija : pidruchnyk / O. P. Sydorenko, S. S. Korljuk, M. S. Filjanin. – 2-e vyd. – Kyi'v : Znannja, 2010. – 414 s.
7. Syrcova A. I. Vozrastnaja dinamika vremennyh orientacij lichnosti: avtoref. dis. na poluch. nauk. stepenja kand. psihol. nauk. : spec. 19.00.13 «Psihologija razvitija, akmeologija» / A. I. Syrcova. – Moskva, 2008. – 20 s.
8. Tytarenko T. M. Jak buduvaty vlasne majbutnje : zhyttjevi zavdannja osobystosti : monogr. / T. M. Tytarenko : Nac. akad. ped. nauk Ukrai'ny. – Kyi'v, 2012. – 512 s.
9. Todoriv L. D. Psychologichni umovy formuvannja zhyttjevyh perspektiv u rannij junosti (kognityvnyj aspekt) : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk. : spec. 19.00.07 «Pedagogichna i vikova psihologija» / L. D. Todoriv. – Kyi'v, 2000. – 19 s

Резюме. В статье проанализированы понятия жизненной перспективы юношей, её особенности, характеристики, структуру и условия развития; установлено место жизненной перспективы в структуре жизненного пути личности; определены смысложизненные ориентации, жизненные задачи и экзистенциальную исполненность у молодежи с различными типами организации жизненной перспективы, представлены результаты соответствующего исследования.

Ключевые слова: жизненная перспектива, временная перспектива, жизненный путь, жизненные планы, жизненные задачи, смысложизненные ориентации, экзистенциальная исполненность.

Summary. Economic, social and political instability of Ukraine causes the transformation of perception of yourself and the world among the adolescence. This requires the choice of optimal life direction, that would help to maintain the integrity of internal world and realization of own life potential.

Life perspective is an individual construction, image of desirable and conscious future life, in complex and contradictory interconnection of programmed and expected events which are formed under the influence of experience, motivation and values and reflect the result of taken decision. There are two dimensions within the structure of life perspective: temporal (life values, plans, programs) and semantic (values, semantic constructions and dispositions). During adolescence the own future has more importance, but youth life plans are not realistic enough, reflect high demands and maximalism in the choice of life values.

The research of psychological features of life perspective of youth was performed on the premises of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University using the following methodologies: questionnaire of temporal perspective F. Zimbardo, test of purpose of life orientation by D. Leontiev, questionnaire «Life tasks of personality» and test-questionnaire «Scale of existence» by A. Lengle and K. Orgler. The sample of participants included 63 students. According to the results we verified the existence of purpose of life, strict hierarchy of values and high creative potential of youth. However the direction to getting satisfaction in today and lack of personal responsibility for the realization of made plans are observed. There are also traced low material motivation, not enough structuring of time of life, placing life tasks only for nearest future.

Key words: life perspective, temporal perspective, life track, life plans, life tasks, perpose of life orientations.

УДК 159.923.2

Ю.Ю. БОЙКО-БУЗИЛЬ

ДО СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглянуто погляди вітчизняних та зарубіжних вчених на зміст поняття «професійне становлення особистості». Категоріальний статус даного поняття конкретизований через аналіз наявних дефініцій, розкриття психологічного змісту, основних відмітних ознак та специфічних особливостей. Уточнено визначення категорії «професійне становлення особистості» та визначено її аспекти.

Ключові слова: категорія, сутність, зміст, професійне, особистісне, становлення, професійне становлення особистості.

Постановка проблеми. Психологічне знання має величезний спектр феноменів та дефініцій без яких розвиток науки не можливий. Дослідницька традиція аналізу психологічних явищ виробила досить широке понятійне поле, ефективне функціонування якого детермінується питаннями науки та практики. Однак певні

поняття потребують подальшого їх уточнення та поглиблення, серед яких вирізняється категорія професійного становлення особистості, яка за своєю суттю є відображенням загальної проблеми співвідношення професії та особистості в цілому, визначає формуючу роль діяльності в розвитку психіки людини та має прикладне теоретико-прагматичне значення.

Проблема професійного становлення особистості досить ґрунтовно проаналізована в загальнотеоретичних та методологічних підходах й концепціях відомих дослідників, серед яких Г. Балл, В. Бодров, Н. Волянук, Е. Зеєр, Є. Клімов, Т. Кудрявцев, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Осьодло, Ю. Поваренков, О. Ростунов, Д. Сьюпер, О. Фонарьов, В. Шадріков та інші. Однак подальше розроблення обраного напрямку дослідження містить чимало аспектів дискусійності, що й обумовило **мету статті**, яка полягає у аналізі та визначенні специфічних психологічних особливостей категорії професійного становлення особистості.

Результати теоретичного дослідження. Можливість вивчення явища визначається розглядом його в системі категорій, за допомогою яких досягається дійсність. Категорія – це рамочні, найбільш загальні одиниці методологічного знання, які в сукупності необхідні та достатні для повноти осмислення сутності об'єкта, який вивчається [3]. Прагнення до вивчення явища вимагає аналізу категоріального апарату.

Особливої актуальності набувають дослідження спадщини філософської думки, основні положення якої сприяють досягненню предмету дослідження в свідомості та практиці. Зокрема, Гегель [1] поряд з категоріями «буття» та «нічим», які є єдністю протилежностей та заперечують одна одну, вводить третю категорію, яка синтезує обидві попередні та називає її «становлення». Філософ вказує, що «становлення» відображає нероздільність «буття» та «ніщо», тобто таку єдність, в якій є як «буття» так і «ніщо». «Становлення» являє собою з одного боку діалектичний процес виникнення, а з другого боку являє собою переломний стан, коли «речі» як цілісності, яка склалася ще не має, але не вірно сказати, що її взагалі немає. Відтак «становлення» можна вважати єдністю «небуття» та «буття». «Становлення» є нестійким занепокоєнням, яке осідає та переходить в якийсь спокійний результат. Загалом, Гегель пропонує розглядати категорію «становлення» як іманентний синтез категорій чистого «буття» та «ніщо», від якого можливий перехід до якогось певного «буття». «Становлення» означає, що «ніщо» не залишається «нічим», а переходить в своє «інше», в «буття».

Таким чином, як філософська категорія «становлення» відображає об'єкт у його новій якості, яка утворилася або встановилася та може бути відносною або абсолютною; процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого як момент взаємоперетворення протилежних і разом з тим взаємопов'язаних моментів розвитку (виникнення й зникнення) [5]; утворення чого-небудь у сукупності характерних ознак і форм.

У психологічному тлумачному словнику, поняття «становлення» – це процес розвитку, у якому індивід перебирає на себе відповідальність за максимально повну реалізацію свого потенціалу [7]. «Становлення» виступає як безперервний процес цілеспрямованої прогресивної зміни особистості під впливом соціальних впливів і власної активності, спрямованої на самовдосконалення і самореалізацію. «Становлення» передбачає спрямованість, яка може змінюватися, і безперервність, яка може перериватися, зупинятися в розвитку. «Становлення» особистості має два взаємопов'язаних вимірювання. Одне, вертикальне, відображає зміну місця людини в соціумі (соціальний статус, ролі, досягнення, невдачі, втрати); друге, горизонтальне, являє собою часовий вимір як певну послідовність стадій особистісного розвитку з характерним для кожної стадії обмеженням можливих способів реалізації, здійснення себе [2]. Таким чином, «становлення» як психологічна категорія відображає процес діалектичного переходу особистості від одного ступеня розвитку до іншого.

В контексті загальної проблеми «становлення» особистості обов'язково розглядається «професійне становлення». Як окремі його аспекти вчені досліджували: розвиток особистості у процесі професійної діяльності, професійне самовизначення та деструкції, кризи професійного становлення, умови та ефективність професійної діяльності, адаптацію до професійної діяльності, самодіяльність професійного становлення [4]. Однак категорія «професійне становлення особистості» досі трактується не завжди однозначно.

Термін «професійне становлення особистості» широко використовується як вітчизняними (О. Асмолов, Г. Балл, О. Бодальов, Є. Борисова, Л. Ведміч, С. Вершловський, С. Вітвицька, Н. Волянук, Т. Демідова, О. Дубасенюк, Є. Гусинський, Е. Зеєр, Н. Іванець, Є. Клімов, О. Ковальчук, Т. Кудрявцев, Л. Кунц, Г. Лаврентьев, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Орлов, Н. Пилипенко, К. Платонов, Ю. Поваренков, С. Рубінштейн, Е. Салівон, Є. Сутович, А. Фонарев, Т. Чувакова і ін.), так і зарубіжними вченими (Д. Джордан, Е. Еріксон, Д. Крайт, Г. Олпорт, К. Роджерс, Д. Сьюпер, Д. Тідеман, К. Уоркер, Е. Шпангер). На увагу заслуговують наступні тлумачення професійного становлення особистості.

Орлов В. відзначає, що специфічне гносеологічне значення поняття «професійне становлення» полягає в тому, що воно дає можливість повніше розкрити механізм утворення нових якостей особистості, зокрема професійних, у їх генетичному зв'язку із попередніми особистісними станами. В цьому ракурсі «професійне становлення» фахівців різних спеціальностей та кваліфікаційних рівнів визначається як виникнення в особистості тих професійних якостей, яких у неї не було і які задовольняють суттєвим вимогам, що висуває професія; психолого-педагогічне явище, що відображає ситуацію об'єктивно-реального розвитку, коли професійні якості вже почали існувати, але професійна діяльність не набула завершеної форми; рух до розв'язання суперечності між існуючими рефлексивними уявленнями, способами мислення, знаннями, вміннями і навичками професійної діяльності та відсутністю досвіду їх реалізації на практиці, між минулим досвідом особистісного розвитку (набуття знань, вмінь і навичок у певній галузі, техніки виконання

професійних дій) і майбутнім розвитком професійної майстерності, культури праці, між двома етапами усвідомлення власного «Я»: Я, коли оволодіваю професією та Я, як фахівець.

Васильков В. та Василькова О. вказують, що «професійне становлення» – це динамічний і безперервний процес прогресивного розвитку особистості в системі взаємопов'язаних професійно значущих видів діяльності. Соціальна ситуація, в якій проходить діяльність та індивідуальна активність особистості ініціюють формування позитивного ставлення до професії: стійких мотивів фахової діяльності; соціально значущих і професійно важливих якостей; готовності до постійного професійного зростання; знаходження оптимальних прийомів та способів якісного і творчого виконання фахової діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Войко Р. розуміє «професійне становлення» як відображення образу життя людини, при якому відбувається набуття особистістю свободи в умовах середовища, через набуття нових або розвитку в новій якості наявних професійних здібностей та збагачення образу життя людини шляхом формування нових способів події в середовищі професійного становлення. Автор, процес професійного становлення розуміє не лише як результат розвитку та формування, але і як процес появи нових способів буття людини, при яких відбувається розширення кордонів можливого. Холковська І. та Холковський Ю. підкреслюють, що «професійне становлення» передбачає інтелектуальну та емоційну гнучкість, сприйнятливості до нового та інтуїтивну готовність до нього. Це неможливо без значного запасу загальнотеоретичних (загальноосвітніх) та спеціальних знань, без широкого наукового світогляду, прилучення до загальнолюдських та національних духовних цінностей. За Мітіною Л., «професійне становлення» – це зростання, інтеграція та реалізація в праці професійно-важливих якостей особистості, здібностей і вмінь; якісне перетворення фахівцем свого внутрішнього світу, яке призводить до принципово нового способу його життєдіяльності. Як зазначає Е. Зеєр, «професійне становлення» охоплює тривалий період життя людини. Упродовж цього часу змінюються життєві та професійні плани, відбувається зміна соціальної ситуації, провідної діяльності, перебудова структури особистості [2]. Тому виникає необхідність диференціації цього процесу на періоди або стадії.

Серед зарубіжних концепцій «професійного становлення особистості» більш відомою є концепція Д. Сьюпера. На думку вченого, вибір людиною своєї майбутньої професії є довготривалим процесом, у результаті якого особистість збільшує та зміцнює зв'язок з життям. При цьому головна увага приділяється стилю змінювання людиною особистісної поведінки у процесі фахового розвитку. Автор виділяє п'ять стадій професійного становлення особистості: 1) стадія пробудження (до 14 років); 2) стадія дослідження (від 15 до 24 років); 3) стадія консолідації (25-44 роки); 4) стадія збереження (36-64 роки); 5) стадія спаду (з 65 років).

Кудрявцев Т. розглядає «професійне становлення» як тривалий процес розвитку особистості з початку формування професійних намірів до повної реалізації їх в професійній діяльності. Центральною ланкою цього процесу є професійне самовизначення людини. У концепції Т. Кудрявцева професійне становлення особистості складається з чотирьох стадій: перша – стадія виникнення професійних намірів та вступ особистості до професійного навчального закладу; друга – стадія фахового навчання (оволодіння професією); третя – входження особистості у професію або «професійна адаптація»; четверта – стадія повної реалізації особистості в самостійній фаховій діяльності. Перехід до наступної стадії професійного становлення закладається в ході попередньої і супроводжується виникненням у суб'єкта діяльності ряду протиріч та навіть кризових ситуацій.

За Плякою Л. процес «професійного становлення» охоплює декілька етапів генезису особистості у просторі та часі, а саме: попередній (особистість отримує загальні уявлення про професію, визначає власні потреби та здібності, формує уявлення про майбутню професійну діяльність; обирає вищий навчальний заклад де буде здобувати професійні знання, розвивати свої здібності, професійні якості та набувати професійні уміння), підготовчий (визначення свого місця у світі професій, формування у майбутніх фахівців мотивації щодо професійного становлення), адаптаційний (входження в професію, адаптація до умов вузівського навчання, формування професійної спрямованості, прагнення до саморозвитку), професійний (формування професійної компетентності (знань, умінь та навичок), професійних якостей, професійної готовності, розвиток професійної рефлексії), самоактуалізація в професії (входження в професію, здобуття професійного досвіду, освоєння та самопроєктування професійно орієнтованих видів діяльності); етап професійного самоствердження (на цьому етапі особистість може реалізувати себе в професії й самоактуалізувати свій потенціал для досягнення вершин професіоналізму); наставництво (особистість стає авторитетним майстром своєї справи, що передає досвід молодим, має однодумців, послідовників). Кожний етап «професійного становлення» характеризується співвідношенням особистісних і професійних особливостей, що виявляються в процесі професійної діяльності фахівців. Перехід від одного етапу до іншого ініціюється психологічними новоутвореннями індивіда, змінами соціальної ситуації, перебудовою провідної діяльності особистості, що призводить до «професійного становлення». Успішність цього процесу залежить від активності особистості, наявності у неї відповідних мотивів (бажання, потреби реалізувати свій внутрішній потенціал, свої життєві цінності відповідно до цілей професійної діяльності).

Жигайло Н., Карпінська Р. виділяють такі ланки процесу «професійного становлення»: 1 ступінь: вибір професії – характеризується підготовкою до життя, до праці, підготовкою свідомого й відповідального планування й вибору професійного шляху; 2 ступінь: стадія адепта – це професійна підготовка; 3 ступінь: стадія адаптанта – це входження в професію після завершення професійного навчання, стадія триває від декількох місяців до 2-3 років; 4 ступінь: стадія інтернала – це входження в професію як повноцінний колега, здатний працювати на нормальному рівні як «свій серед своїх»; 5 ступінь: стадія майстра – коли про працівника можна

сказати, що він кращий серед звичайних і гарних, тобто працівник помітно виділяється на загальному тлі (має свій стиль і своє «лице»); 6 ступінь: стадія авторитету – означає, що працівник став кращим серед майстрів; 7 щабель: стадія наставника – вищий рівень роботи будь-якого фахівця. Ця стадія цікава тим, що працівник стає не просто чудовим фахівцем у своїй області, але й учителем, здатним передати кращий свій досвід учням і втілити в них частину своєї душі. Таким чином, вищий рівень розвитку будь-якого фахівця – професіонал, який став наставником, учителем, консультантом.

Враховуючи вище зазначене, з впевненістю слід зауважити, що «професійне» та «особистісне» у людини знаходиться в постійній динаміці, то гармонійно зближуючись, то вступаючи в протиріччя, то розходяться за різними векторами розвитку. Відмічається, що «професійне» та «особисте» можуть знаходитися у людини у наступних співвідношеннях [6]: 1) існування поряд, без перетину, коли людина функціонує формально; 2) повне суміщення, коли людина втискує своє особисте в професійні рамки; 3) часткова ідентифікація особистості зі своєю професійною нормою; 4) повне включення професійних цінностей в особистий простір. Ми згодні з представленою позицією, однак зауважимо, що задоволеною людиною відчуває себе лише за умови, коли її особисте перебуває у повній згоді з професійним, але в тому розумінні, яке вдовольняє безпосередньо дану особистість. Людині як соціальній істоті важливо відчувати успіх в особистому житті та професійній діяльності, оскільки в сучасному суспільстві саме ці дві сфери є провідними та такими, що визначають соціальний статус в суспільстві. Принагідно зазначити, що «професійне становлення особистості» є складною, динамічною, системною сукупністю взаємозалежних процесів виникнення, стабілізації та удосконалення «особистого» в «професійному».

Висновки. Здійснений теоретичний аналіз дозволяє констатувати, що у психології доволі детально досліджені різноманітні аспекти категорії «професійного становлення особистості», хоча трактується воно не завжди однозначно та не позбавлене аспектів дискусійності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо в розробці комплексу методик психодіагностичного дослідження «професійного становлення особистості».

Список використаних джерел

1. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / Перевод Н.Г. Дебольский. – М.: Издание профкома слушателей института красной профессуры, 1929. – 686 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития / Э.Ф. Зеер. – М.: Академия, 2009. – 240 с.
3. Колесникова И.А. Педагогическая праксеология. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / И.А. Колесникова, Е.В. Титова. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 256 с.
4. Крикля К.П. Психологічні особливості професійного становлення майбутнього психолога в умовах сучасного суспільства / К.П. Крикля // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(1). – С. 409-417.
5. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
6. Шайкова М.В. Профессиональное становление и развитие личности руководителя ОВД / М.В. Шайкова // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2004. – № 1(21). – С. 31-33.
7. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів // В.Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.

References

1. Gegel' G.V.F. Nauka logiki / Perevod N.G. Debol'skij. – M.: Izdanie profkoma slushatelej instituta krasnoj professury, 1929. – 686 s.
2. Zeer Je.F. Psihologija professional'nogo razvitija / Je.F. Zeer. – M.: Akademija, 2009. – 240 s.
3. Kolesnikova I.A. Pedagogicheskaja prakseologija. Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ped. ucheb. Zavedenij / I.A. Kolesnikova, E.V. Titova. – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2005. – 256 s.
4. Kriklja K.P. Psihologichni osoblivosti profesijnogo stanovlennja majbutn'ogo psihologa v umovah suchasnogo suspil'stva / K.P. Kriklja // Naukovij visnik L'viv's'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav. Serija psihologichna. – 2012. – Vip. 2(1). – S. 409-417
5. Filosofskij slovar' / Pod red. I.T. Frolova – 5-e izd. – M.: Politizdat, 1987. – 590 s.
6. Shajkova M.V. Professional'noe stanovlenie i razvitie lichnosti rukovoditelja OVD / M.V. Shajkova // Psihopedagogika v pravoohranitel'nyh organah. – 2004. – № 1(21). – S. 31-33.
7. Shapar V.B. Psihologichnij tлумachnij slovník najsuchasnishih terminiv // V.B. Shapar. – H.: Prapor, 2009. – 672 s.

Резюме. В статье рассмотрены взгляды отечественных и зарубежных ученых на содержание понятия «профессиональное становление личности». Категориальный статус данного понятия конкретизирован через анализ имеющихся дефиниций, раскрытие психологического содержания, основных отличительных признаков и специфических особенностей. Уточнено определение категории «профессиональное становление личности» и определены ее аспекты.

Ключевые слова: категория, сущность, содержание, профессиональное, личностное, становление, профессиональное становление личности.

Summary. In the article the views of domestic and foreign scientists on the concept of «professional personality development» are examined. The categorical status of the concept concretized through analysis of existing definitions, the disclosure of psychological content, the main distinctive features and specific features. As a philosophical category, the development determines the variability, approach, continuous transition to the next, acquirement of the new features in development; as a psychological category determines the development process in which the individual assumes responsibility for the fullest realization of his potential. The category of the professional personality development is essentially a reflection of the correlation between the profession and the personality in general, determines formative role of the activity in the development of the human psyche and has applied theoretical and pragmatic meaning. Thus, it is clear that person can feel contented only on condition that his «personal» is in full harmony with «professional» and above all, in the sense that directly satisfies the given person.

Key words: category, essence, content, professional, personal, development, professional personality development.

УДК 159.9.072.4

А.М. БОЛЬШАКОВА

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ПОКАЗНИКИ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Вивчено взаємозв'язок між рівнем суб'єктивного переживання вичерпаності особистісного потенціалу та об'єктивними показниками тих складових особистісного потенціалу, що детермінують успішність подолання складних життєвих ситуацій. До потенціалу подолання складних життєвих ситуацій віднесено життєстійкість та толерантність до невизначеності. Показано, що низький рівень суб'єктивної вичерпаності особистісного потенціалу пов'язаний з високим рівнем життєстійкості та толерантності до невизначеності.

Ключові слова: особистісний потенціал, суб'єктивна вичерпаність особистісного потенціалу, особистісна реалізованість, життєстійкість, толерантність до невизначеності.

Постановка проблеми. Проблема потенційного як невикористаних психічних резервів, здатних актуалізуватися під впливом певних умов задля забезпечення успішності людського функціонування, є однією з найбільш актуальних міждисциплінарних проблем, витоки вивчення якої сходять з праць Л. Виготського, С. Рубінштейна, В. Мясищева, Б. Ананьєва, О. Леонтєва, Л. Божович, Б. Ломова. Актуальність вивчення загального особистісного потенціалу визначається необхідністю визначення внутрішньоособистісних та соціально-психологічних умов, механізмів та факторів розвитку особистісних якостей, установок, прагнень та цінностей, які зумовлюють здатність людини активно та успішно реалізовувати свої життєві проекти у різних сферах суспільного та особистого життя.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження феномену психічного потенціалу на сьогодні достатньо широко представлені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Так, у роботах І. Манохи вивчається потенціал індивідуального буття людини, який дослідниця визначає як багаторівневе явище, що генералізує у собі здатність людини актуалізувати інтенції та потенції свого існування, вибудовуючи простір та час буттєвої активності [5].

У роботах А. Маклакова потенційні характеристики людини досліджено у зв'язку з процесами адаптації, що призвело до виникнення концепції адаптаційного потенціалу як інтегральної характеристики психічного розвитку, показники якої містять інформацію про відповідність / невідповідність психологічних характеристик особистості загальноприйнятим нормам, визначають ступінь витривалості до дії психоемоційних стресорів та надають можливість прогнозувати ефективність діяльності людини в екстремальних умовах [4].

В. Клочко та Е. Галажинський вивчали інноваційний потенціал як особистісні якості, компетенції та загальну вітальність, які є базальною основою ініціації інноваційної поведінки [2].

Розробку закономірностей функціонування потенційної сфери у процесі діяльності особистості здійснено також при вивченні творчого потенціалу (К. Абульханова-Славська, Д. Богоявленська, Я. Пономарьов, О. Яковлева), інтелектуального потенціалу (В. Дружинін), комунікативного потенціалу (О. Бодалев, Ю. Ємельянов, В. Лабунська, Л. Петровська), професіоналізму (А. Деркач, Е. Зеєр, Є. Климов, Н. Кузьміна, Т. Кудрявцев, К. Платонов, Н. Пряжников, В. Шадріков) та ін.

Найбільш популярним та активно розроблюваним напрямком вивчення потенційного у психіці людини є дослідження особистісного потенціалу, яке активно розпочали російські дослідники під керівництвом Д. Леонтєва. У роботах цих вчених особистісний потенціал розглядається як «інтегральна системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей особистості, що полягає в основі здатності особистості виходити зі стійких внутрішніх критеріїв та орієнтирів у своїй життєдіяльності та зберігати стабільність смислової регуляції та ефективність діяльності на тлі тиску та змінюваних зовнішніх умов» [3, с. 7]. До структури особистісного потенціалу віднесено: смисложиттєві орієнтації, каузальні орієнтації, життєстійкість, толерантність до невизначеності, особливості контролю за дією, особистісний динамізм, самоорганізацію діяльності, часові перспективи, оптимістичність мислення [3].

На сьогодні у вивченні особистісного потенціалу досягнуто суттєвих результатів [3]. У той же час, досі не вирішеним залишається питання вивчення взаємозв'язку об'єктивних показників особистісного потенціалу та особливостей суб'єктивного сприйняття його наявності / вичерпаності.